

SÕJAPÄEVIK III

10.12.1944-13.04.1945

Oh, valus on võõrsile veereda,
siis üksinda kaugele kaduda -
ja süda ning hing on kodumaal!
(Anna Haava)

**See taskuraamat on ostetud Benešov'i linnas
Tšehhis oleku ajal 1944. a. oktoobris.**

lk 6

10.12.44. /---/. Täna olid meil rügemendi ohvitserid kutsutud laagri suurde kasiinosse, kus meid esitas diviisiülemale brigadeführer Augsburgeri, kes pani südamele suure vastutustundega ja rangelt täita ülesandeid väljaõppel. /---/.

Kindralmajor (SS-Brigadeführer) Franz Augsburgeri (s. 1905 . a. Viinis), määrati 1943. a. algul juhtima Eesti SS-Leegioni, hiljem 20. SS-relvagenaderide diviisi komandör. K. A.

Lk. 8-9

Maailma ja sõja asjadest pole siis palju kuulda. Näib, et sõjategevuses oleks nagu suurem hoog olnud vaibunud. Kuid siiski nähtavasti vaid selleks, et uue hooga taas jätkuda kõigil tähtsamatel rinnetel. –Läänes nädalaid olnud suurlahing, mis on toonud rinde kuni **Siegfried** liinile, oli vahepeal vaibunud. Eilsest lehest nähtub, nagu oleks sealgi jälle jätkumas rünnaku hoog. Venelaste jõud idas olevat suureks taliofensiiviks valmis seatud. Ungaris, lehe teatel, olevat vene rünnakukiilud tunginud nii põhjast kui lõunast Buda-Pestist kaugele mööda, haarates seda. Linna saatust otsustatavat lähematel päevadel. Ammu oodatud ofensiiv Itaalias olevat ka alanud. Nõnda siis – kontsentriiline rünnak toimub igast kandist. /---/.

Lk. 21-23

Raamatud- neid saab vabal ajal mõnda lugeda. Ja nende väärtus tundub mitmeti suuremana, kui tavalisel ajal. Need on küll üksikud juhuslikud teosed, mis on väeüksustega taganemisel Eestist kaasa sattunud. (Huvitav seik).

Siin kõneldakse-kirjutatakse laialt, kuidas Eesti okupeerimine oli ettekatsetatud sammuks, ainult et elanikud – eestlased ei olevat seda enda päästmise võimalust väljarändamisega ära kasutanud. Aga ometigi tunnistatakse avalikult, et kirjandust, isegi paremaid luulekogusid polevat Saksamaale kaasa võetud. Tõesti huvitav, mida siis need härrad omavalitsusest jne Eestist küll „päästsid“. Viina, muide on igatahes kaasa võetud. Raamatuid oli põletatud, kõneldakse. „Eesti Sõnas“ viimati tõsteti küsimus, et lugejad tuletagu meelde värse luuletustest ja saatkem neid ajalehele. Teine huvitav seik: ühes kõnes või intervjuus meie diviisi sakslasest ülemus tõendab, et diviisis valitsevat Vabadussõja vaim. Samas lehes aga jälle teine suurus – eestlastest rüütli-risti kavalier – hoiatab, et Vabadussõja vaim olevat saatustlik viga praegusel ajal, selle tõttu olevat eesti rahvas nii ja teisiti veel hiljuti eksinud. Nõnda siis: kultuuripäästmine – kuidas? „Terve võitlusvaimu“ jne andmine jne andmine jne – kas vastuolude ja vassimisega? Vististi peab ju ikka sõnu tegema, sest mingit tulevarki peab olema, et neid viimseid eesti noori heita tulle. /---/.

Lk. 29-33

14.12. 44. /---/. Eile õhtul kutsus meie uus rügem. ülem kõik ohvitserid kokku ja pidas pika kõne. Selles ta märkis muide, et eesti ohvitseridest 80 % ei tegevat midagi. Ta aga tahtvat meid kõiki tööle panna. Olevat neid, kes „salaja“ avaldavat võimule mittesobivaid mõtteid. Need, kes ei poolda rahvussotsialismi, võivat oma vormikuuve ära anda, neid kinni ei peetavat. Jääb aga arusaamatuks, kuidas see küll võimalik peaks olema, kuna meie meelsus ei peaks härradele olema teadmata. Ja ikka järjest tuleb rivisse uusi mehi, kes selleks ise pole vähimat soovi avaldanud. Nähtavasti on vaid tegu teatava mõjutusvõttega.

Huvitavad teataval määral olid andmed, mis esitati Saksamaale siirdumiste kohta Baltimaadest. – Nii olevat Lätist siin 300 000 ja lätlased taotlevat isegi oma kindlakujulisemat omavalitsust, leedulasi olevat 180 000 ja ka neil olevat umbes samalaadseid taotlusi, eestlasi aga olevat ainult 60 000. Eestlastel polevat ka mingit oma kindlat keskust ega mingit autoriteetset juhti. Tähtsamaks eestlaste koondiseks olevat aga sõjavägi, kellel olevat ka kõige rohkem õigust kui relvakandjatel. Selle üle, et selgitada eestlastele võitlussihte, olevat Berliinist olnud mitmeid nõupidamisi koos sturmbann. **Rebasega# jt-ga** ja need sihid avaldatavat peatselt. Eesti mehi olevat siin laagris umbes 14 000, teistes väeüksustes ja mitmel pool haiglates ka umbes 7 000, paar-kolm tuhat veel eraelus. Nii et võivat kokku saada kuni 25 000 meest ja kujundada oma kaks diviisi. Eestlased võivat Saksamaal olla õnnelikud, et neid ei peeta kontsentratsioonilaagrites, vaid nad võivat vabalt liikuda mitmel pool Saksamaal. Eestlased oma väljendustega („Eesti Sõnas“) ja nõudmistega olevat aga patustanud: 60 000-ne rahvakild ei pidavat lootma, et tema nõudmistega ja soovidega peab arvestama. Need ja teised sarnased mõtted olid huvitavad kuulata ja veel huvitavamad meeles pidada. /---/.

Rebane, Alfons (õieti Alfons-Villem-Robert), sünd. 1908. a. Valgas, rindel alates 1941 . a. septembrist, major (sturmbannführer) 1943. a. juunist, pälviv 24. II 1944 . a. Raudristi Rüütlist, 1944. a. aug. määrati 46. rügemendi ülemaks, 9. sept. 1944. a. ülendati SS-obersturmbannführeriks (oberstleitnant, kolonelleitnant), see asjaolu näib olevat Karl Laanele teadmata. K . a.

Lk. 38-40

Õhtul olin poistega paar tundi nende eluruumes. Kasutasin võimalust ka nendega vestlemiseks ja lasin jutustada neil nende muredest. - Ikka jälle oli selleks suuremaks mureks alati tühi kõht. Täna olevat siiski nädala parim päev, kuna nüüd saavat kätte väikese noorte lisaportsjoni. Supid on vesised iga päev ja leivanormist jätkub vaid õhtul ära söömiseks. Vaat siin oleks tarvis „tendentsi“, et söök muutuks paremaks ja kasvavad noored võiksid saada seda, mis nende kasvamiseks oleks hädatarvilikum. Mõnedki väljendasid oma soovi, et – „kas neid ei saadeta mitte ära siit „põrgust“. Õpetajaga aga ollakse rahul. /---/.

Lk 43-46

Neil päevil, kui on jätkunud vähe vabat aega, olen täitnud seda Gailiti „Karge mere“ lugemisega, mille sain selleks ühelt tuttavalt laenata. Oleks nagu osasaamine sootuks teisest maailmast – elust kesk sügavat rahuaega, kuigi jah oma lainetamine muidugi ka tolles miljöös ja inimhingedes toimub. Ent see ongi kuidagi rahustav ja otsekui pagendav kõige tänapäevase lohutamatu, perspektiivitu eest. Ja nood lihtsad, looduslähedased inimesed. Peab ütlema aga ka, et Gailit on meistergi, eriti mitmekesiste kujundite, situatsioonide ja nende kaudu ka rahva elus esineva karakteristliku kujutamises. Ja selles kõiges on mõnikord palju groteski, midagi eht gailitilikku, kuid mulle on see igatahes mitte ainult huvitav, vaid ka mõtte-ning tundemaailma süvendav. Sündmuste kireva vaheldamise ja nende tegelaste kirjeldamise kõrval kirjanik lausub vahetevahel mõningaid „tõeteri“, kuigi need eriti pole Gailiti erialaks. „Eks inimene pääsedes tormist pööra oma näo kohe uuele päevale vastu“ (lk 59) ... ja nüüd on tütarlaps visatud kui sötükk ta südamesse, see põletab iga päevaga üha rohkem (lk 66). „Naer, on see midagi ebaharilikku, vana Matt Ulli kõrvale. Jumal ise ei naera kunagi., ta on ikka süngelt tõsine. Meri ei naera iialgi, ta oskab olla vaid kargelt karm. Metski kohiseb tuultes ning ta kohinas kuuled pigemini häda. Miks naerab inimlaps, eriti see, kes tuleb sisemaalt?“ (lk. 73). Neis sõnus on paljutabavalt iseloomustatud randlase ja taluinimese tõsidust ja seda, mida tavalises mõttes nimetatakse ka tahumatuseks. /---/.

Lk. 57-58

16.12. 44. /---/. Täna sain üllatuslikult kirja **Ehelt (Ester Piirakult)#**, kes nagu kirjast selgub, asub koos mehega Innsbruckis, kuhu nad on sattunud Eestist tuleku järel. On hea teada, et mõnigi tuttavaist ja sugulasist asub ses ulatuses, kus on võimalik side. Nende tulek Eestist on olnud järsk, ilma võimaluseta saada veel ühendust emaga Tallinnast ning kõik tarbeasjad olid jäänud maha. Olukord praegu polevat aga kuigi paljulubav, kuna pole korterit ja enamus teenistusest läheb toa eest võõrastemajas. Seega pole kerge neil siin, võõrsil, liiati veel kuna on oodata peres juurdekasvu. Kahju, et ei ole väljavaateid puhkuse saamiseks; meeeldi külastaksin ka neid. Nüüd on mul siiski väljavaade tarviduse korral oma asju, mida ma ei saa ärasõidu puhul kaasa võtta, saata nende juurde. Täna kirjutasin **Ehele** kirja.

Ester Piirak, hüüdnimega Ehe (neiuna Ennemuist), tema oli Helmi Kangeri õetütar, elas Tallinnas, põgenes 1944. a. Saksamaale, hiljem emigreeris Ameerika Ühendriikidesse. L.L.

Lk. 79

20.12.44. /---/. Üleeile sain peagu ootamatult kaks kirja tuttavatelt, kes olid lugenud mu kuulutusest ajalehest: **perek. Roosipõllult ja Karin Nõmbergilt** –Olid ka saanud tulema Eestist ning asuvad nüüd Saksas. On siiski hea olla mõnegi tuttavaga kodumaalt kontaktis.

/---/.

Perekond Roosipõld ja Karin Nõmberg olid Karl Laane tuttavad. L. L.

Lk. 112-116

1945

2.1. 45. - Uus aasta on nüüd siis juba alanud. 1944 . a. kõigi oma kartustega ja lootustega kui ka raskete katsumustega, samuti ka oma väheste rõõmudega – päikesepaiste ja sadudega on läinud minevikku... Ent rasked pärandused temast on jäänud ning püsivad ega teagi, millal või kuidas need halvad ja rasked pärandused likvideeruvad... Paljude lootus, et see laastav sõda ometi lõpeks, ja seda nimelt enne 1944 . a.a lõppu, ei teostunud ometi. Ja praegu ei suudaks enam nagu uskudagi ega loota, kas see sünnib isegi uue – 1945-dagi – vältel. Raske aeg on meid, inimesi, teinud umbusklikuks, nii et meie ei usalda enam suurt lootagi. Kuid siiski tahame, ja peamegi lootma! Ehk siiski kord haihtuvad need rängad mustavad pilved inimsoo saatuse kohal ! See mõttetu metsik hävitamine ja tapmine peaks kord siiski väsitama inimest sel määral, et see kord ometigi lakkab. Ja seda loodame meie nüüd alanud uuel aastalt. Ma loodan ja usun, et mu kallid kuskil, võib-olla siiski meie kodumaal, saavad oma päevad rahu veeta ning võivad ikka korralikult kõhud täis süüa ega tarvitse närbuda liigsete murede tõttu. Ma loodan samuti, et sel aastal saabub kord ometi see kaunis päev, mil võiksime jälle leida teineteist ja kuuluda taas üksteisele... Ärgem kaotagem vaid usku ja lootust. Kuigi jah, see aasta uus, olles veel varjatud läbitungimatu katte taha, võib tuua endaga veel palju halba ning rasket... Aga vast ongi nõnda parem, kui meie kõike ei tea tulevastest päevadest. Siis ehk oskame mõnegi ootamatult saabuva rõõmu puhul tunda suuremat õnne või jälle rahulikuma südamega minna vastu õnnestusele, kui see on paratamatu. Uus aasta saabus tiheda lumesajuga ja tuisuga. See oli õieti esimene suurem lumesadu sel talvel, kuigi ka varem oli maa valgeks kaetud. /---/.

Lk. 124-127

3.1. 45. /---/. Üleeile – uus-aasta esimesel päeval – käsutati kõik rügemendi ohvitserid siinsesse tavalisse kogunemise paika – köögi juurde - kokku. Ootasime ligemale tund aega, kui viimaks saabus sakslane – rügemendiülem, kes kuiv-ametlikult soovis head uut aastat, „vihjates“ Führeri aastavahetuse puhul peetud kõnele ja lisas, et „meie võime olla uhked, et Saksamaa on otsustanud võidelda viimse meheni“. Jälle hitlerlik käe tõstmine ning härra pöördus ümber ning läks. Muidugi pole ju tähtis, et need ennast täis härrad uus-aasta puhul kuidagi teisiti meile midagi sooviksid. Igatahes säärane viis on kõigiti iseloomustav. Ja meie võime olla „rõõmsad“, kui meil on väljavaade surra „viimase meheni“. Ja elada – mille eest? Öeldakse muidugi – Suur - Saksamaa ja tema poolt loodav Uus Euroopa. Ja kui hästi „panustate“ oma elu ja kõik, mis teil veel on jäänud, siis ehk langeb teiegi – eestlaste – sülle mõni raasuke sellelt suurelt laualt! Peasi – olge rõõmsad, viimse meheni, võimaluse olles surra!

Eile oli sama härra – rügul. – olnud väga ärritatud meeleolus. -Uusaastapäeval oli üks ohvitser talle vastu tulnud, ilma sirge käega tervitamata. Ta käskinud asjaosalist sellest hiljem endale ette kanda. Kuid – patune polevat seda eilse päeva jooksul siiski mitte teinud. Härra lubanud pühas vihas terve rügemendi kokku käsutada, et eksijat nii üles otsida. Kurjad keeled kõnelevad küll, et see patune olnud koguni võõrast üksusest. Igatahes kui sääraseid prohmakaid veel peaks juhtuma, siis vist küll võivad kahaneda lootused selle suursõja võitmiseks!

Diviisis olevat praegu käimas „**Besichtigung**“(ülevaatamine, **visiteerimine, -K. A.**), mis tähendab diviisiülema inspekteerimist, et veenduda väljaõppe tõhususes. Ma nimetan seda ühe vana muinasjutu põhjal – sõrme vaatamiseks – kas on juba küllalt rammus. Nõnda tegi muinasjutus teatavasti üks nõid, kes nuumas puuris tema vangis sattunud poissi. Üks kompaniiülem olevat tagandatud, kuna ta polnud kell 6, meeste ärkamise ajal kohal ning „**Stärkemeldung**“ (**isikkooseisu raport- K. A.**) polnud täpne. Need eesti ohvitserid, kes **Beneschaust (lk 127)** tulles jäid mõned päevad hiljaks, on ka võetud lähemale uurimisele ning ähvardatakse karistada.

Lk. 128-131

5.1.45. – Meie naabriteks on juba paarin nädala eest tekkinud meie hõime – ungarlasi. Jätavad umbes samasuguse mulje, nagu võiksid jätta ka eesti sõjamehed pärast Eestist „**kablutamist**“. – On mehi mitmesuguses riietuses ja olekus, ungari pruunides sinelites ja naljakates mütsides, saksa mundrites, kuid ka tsiviilis ja paljapäi, tõmmud juuksed lehvimas talvises tuules. Jõulu esimesel pühal oli seesuguseid kirevais riietes ungarlasi umbes kahe pataljoni ümber suurele õppeväljakule nelinurkselt üles rivistatud. Meeste keskel asus jõulupuu ja Ungari lipp. Peeti kõnet, lauldi mingit kurba laulu langetatud lipu juures ja siis marsiti jälle laiali. Omapärane oli ungari rivilaul, nagu kõik nende juures näib olevat omapärane. Kogu nende olemuses näikse

olevat rohkem temperamenti, ka lauludes ja rütmgi on midagi džardasi meenutavat, süngoopiliste üleminekutega. Eile nägin rühmi ungarlasi mängimas, mingit üksteise tagaajamise mängu. Oleks nagu rohkem hasarti kui see meie maiste juures oleks mõeldav. Väljaõpe oli täiesti omamoodi, kui see, mida oleme harjunud, nii eesti kui ka saksa sõjaväes. Rivis – pöörete kui ka iga muu uue võtte puhul põrutatakse jalga tugevasti maha, pöörded ise on seotud mingite naljakate hüpetega. Eile jälgisin suure huviga, sest pakub teatavasti lõbu vaadelda midagi pisut koomiliselt mõjuvat, kuidas neid riviharjutusi tehti, nii rühmiti kui ka üksikult. Ja see toimus kõik suure tõsidusega: ikka enne kõike nagu läbi mõeldes, siis aga järsud võtted, kargamised ja pöörded. Üldse see rivi värk paistab olevat üks koomilisemaid asju ses maailmas, eriti see, et seda tehakse kõikjal nii suure tõsidusega. See tõsidus ajab naerma, kui vaid saaks kõigest sellest seista väljapool. Ka näib meie hõimuvõlde-ungarlaste juures olevat midagi idamaise lihasuretamise taolist. Nimelt võib tähele panna, kuidas mõningaid („kehvemaid vendi”) saadetakse teiste seast eemale. Ja need siis teevad omaette harjutusi lamamiseks ja taas püsti tõusmiseks. Ikka nõnda: seisab, seisab, teeb isegi oma keha kuidagi trammi; siis tõstab vasaku jala parema ette ning – järsku langebki nagu tühi kott maha. Seal ta siis lamab maadligi, paljaid käsi (paljud meie hõimlastest on paljapäi ja kinnasteta!) pisut lumest kõrgemal hoides, kuni siis jälle ronib üles, et sama mängu taas otsast alata. Teised jälle paiskavad järsku jalad taha ja juba lamavadki kõhuli. Kolmandad roomavad, toetudes põlvedele ja küünarnukkidele. Ja seda tehakse lapselikus tujus omaette, otsekui oleksid nad maad katva lume üle nii väga rõõmsad, et muud ei tahagi, kui vaid lumes püherdada. /---/.

Lk 185

10.1. 45. /---/. Kõneldakse, et sakslased olevat Kura sillapeas algatanud uut ofensiivi ja tunginud juba kuni Riia lähedale välja. Jutu tõele vastavust ei tea. Igatahes üks meie kompaniis olnud sakslane sõidab ära, nagu ta ise ütleb – Liibavisse. /---/.

Õhtupoolikul käis kompaniid uus bataljoniülem T. vaatamas. Endine eesti kapten, jätab isaliku mulje, oskab ka poistele kõnelda. Mainis muide, et võib-olla saadetakse nooremad poisid isegi kuhugi ära. Patül sai kompaniist hea mulje, sest ka ruumid olid korda seatud. Ringkäigul muuseas andsin parajasti eesti keele tundi. Oli käsil õigekirjutuses mingi küsimus. „Tahvliks” tarvitatakse paarikümne sentimeetriste külgedega mattklaasist aknaruutu. Kuna seni ei ole õnnestunud veel saada ei vajalikke õppevahendeid (paberit, pliiatseid, vihke) ega ka võimalikke õpikuid, lubas uus patül järjekordselt kaasa aidata nende saamisele. Ootame.

/---/.

Lk. 220-221

13.1. 45. /---/. Poiste keskelt kostab tihti, nende omavahel olles, üsna kangeid ja vängeid sõnu. Mõnigi neist tahaks nagu suur kangelane olla, mida vingemat roppust ta suhu võtab. Võtsin nad selles asjas käsile. Igatahes sel puhul lubasid nad küll säärase kombe jätta. – „Just nii!” Eks näe muidugi. – Mõnikord on ju lubada kergem kui lubadust täita. Siiski loodan, et ka nende vahenditega, mis on kasutada, midagi ka nende poiste juures saab ära teha. Egas ju nii väga pahad, vähemalt kõik, siiski pole nagu vahel ehk paistabki!

Õhtu on jälle saabunud. Päevad lähevad üldse kiiresti. Istun voodis, jalgupidi magamiskotis ning kirjutan. Voodi päitsis asuval laual põleb küünal. Sirvin kaasas olevaid pilte- Leidast ja Laurist. Mõtted kanduvad ikka ja jälle nende juurde. Ja kuna oleviku päevist nende suhtes midagi ei tea, siis tuleb vaid meelde kujutlusi sellest, mis juba olnud. /---/.

Lk 270

16. 1. 45. /---/. Kaks noormeest tuli praegu mu juurde „nõu küsima” – lõid kõlava klõpsuga kannad kokku ning tõstsid, mind, sõjaväeliselt trahh-trahh kõnetades, nõuetekohaselt sirge käe püsti. Et - kuidas saaks minna parašütistide kooli? Ma muidugi ei tea sest asjast midagi, isegi mitte niipalju kui küsijad ise. Aga ma soovitasin poistel siiski pisut mõtelda. Ka sellele asjaolule, et elada selles heas või kurjas maailmas on siiski vaid ainukordne, vaevalt korduv juhus. /---/.

Lk. 273-274

/---/. Eilseist sõjateateist nähtub, et kõigil rinnetel on puhkenud jälle ägedad võitlused. Idas ründab venelane Kura sillapea vastu, Ida - Preisis, põhja- ja lõunapool Varssavit, lähenedes Krakovile, Slovakkia piiril, Buda-Pesti linna südames võitlevad saksa „kangelaslikud üksused vaenlase ülekaaluka inim-ja materjalijõu vastu”. Sama kasvav ägedus kostab ka läänes ning lakkamatud õhurünnakud laastavad Saksamaa linnu. Ka siinses rajoonis näib toimuvat viimaseil päevil õhurünnakuid, nii eile lõunaajalgi on siin olnud.

Lk. 283-287

18.1. 45. – Õieti pidin juba eile õhtul, samal ajal kui praegu, jätkama siia kirjutamist. Kuid siis tuli igasugu sagimist-askeldamist vahele, nii et kõigest sellest ei saanud asja kui viimaks olemine ning meeolud muutusid taas rahulikeks.

Eile õhtul: olime tulnud väikese eesti helikunstnike korraldatud kontserdilt. See oli meeldivaks vahelduseks sõdurielu hallidele päevade ja tegevuse keskel. Kuigi jah õhukestes kleitides naiskunstnikud eriti seal suurel varieteebaraki lavalt ilmselt külmetasid ja lõdisesid, oli neil pakkuda mõndagi kaunist ja kunstiliselt soojendavat. Üldse oli seekordne trupp oma võimetelt kui ka ettekannetelt ühtlasem ning meeolult kauneid elamusi sisendav. Seal oli **Kadi Taniloo**# (vist „Estonia” lavalt) oma teatamises lihtne ja siiras, mistõttu juba see õhtu oli palju eestilisem kui kõik need paljud „kirevad” õhtud, kus teatajad otsekui enda nahast välja kippusid igasugu trikkide leiutamise valus. Ka laulis sama naisnäitleja paar ajakohast meeolulaulu, pisut Zarah Leanderit meenutava altiga. Evi Liivaku viiulimängu kui ka teda ennast, tema nooruse ja sobiva hoiakuga kui kunstnikku võis kuulata-vaadelda seesmise naudinguga ja heameelega. Võib-olla seetõttu, et iga päev sõdurit tavaliselt ümbritsevad rämedad hääled, tungib peen ja puhas muusikaheli kuidagi nagu sügavamale südamesse, pannes seal midagi imeliselt helisema. Ka helises puhtalt ja värvikalt Maret Pank ‘i hääle, pannes eriti helisema kojuigatsust hinges oma lauludega „Kui sa tuleb, too mul lilli” ja „Nüüd õitsvad kodus valged ristikeinad...” Ja kui ta lõppeks laulis veel ka Miina Härma „Tuljakut”, siis ta pidi, vastu tulles sõdurpubliku tormilisele aplausile, lisaks esitama veel ühe **Marikants** laulu. /---/.

Taniloo, Kadi (Tanilov, Keete, sünd. 1911), näitleja, lavastaja, meeolulaulja Riigi Ringhäälingus, 1940- 1944 „Estonia” näitleja. Põgenes 1944 . a. Saksamaale, hiljem emigreeris Ameerikasse, asutas Henrik Visnapuuga New Yorgis Eesti Teatri, töötas 1955-1985 diktorina „Ameerika Hääles”. Elab 1995 . a. taas Tartus.

Lk. 293

On sirvida ka pisut värsket ajakirjandust – „Eesti Sõna” vastne number ja propagandaajakirja „Signal” eesti keelne number, mida on saadetud koguni suuremal arvul, nii et saab ka meestele lugemiseks. Ajaleht toob teate prof. Jüri Uluotsa surmast Stockholmis, 9. skp-l. Nõnda siis on jälle üks veel jäänud väheseist eestlasist varisenud Manalasse. Meie rahva laialipaisatud liikmete hulgast kaob järjest uusi väärtuslikumaid liikmeid. Aeg sammub oma teed, ega tea meie, kui palju selle tormidest meid üldse jääb veel püsima järele. J. U. on maetud Stockholmis 13. jaan. s.a, seega just ka tema 55. sünnipäeval. Tema elu lõpupäevad, nagu kogu meie rahva viimase aja katsumised on olnud ja on, olid rängad. Tal eriti vast seetõttu, et ta nii oma positsiooni kui ka tema iseloomu tõttu tundis suurt vastutustunnet meie rahva saatuse pärast. Kindlasti polnud tal kerge ka aasta eest pöörduda sõnavõtuga eesti rahva poole, kuid tal siiski näis olevat mingeid

väljavaateid, lootusi ning usku kui ta ütles, et veel saab midagi teha eesti rahva kasuks tol hetkel, mil tema sõnade järele „Eesti rahvas elab praegu üle tõsisemat ajajärku oma ajaloo kui iialgi varem”. Ja mehed tulid kokku, paljud võitlesid ning kaotasid oma elu. Veel kord – möödunud suvel – võttis ta sõna. Kas at aga suutis taluda kui kõik ta lootused lõppeks siiski tühja läksid. Ja kui ta oli sunnitud lahkuma oma isade maalt, siis ei tulnud ta mitte meid „hooldavasse” „Suurde Riiki”, vaid siirdus hoopis erapooletusse Rootsi. Tundub nagu seegi tema poliitilise pärandina – testamendina eesti rahvale: käi omaenda teed ja kui sa seda ei saa enam oma põlisel kodumaal, siis mine erapooletute juurde, kus võiksid vast minimaalseltki jätkata elu, mis võiks kuidagi tulla kasuks iseseisva mõtte ja püüdluste taotlemiseks. Huvitav, et siinses eestikeelses lehes

Siiski, pealegi veel esiküljel, on avaldatud sõnum kui ka juhtkiri J. U. surma puhul. Tõsi küll, selle lõpus pole jäetud surnulegi andmata müsku, et „Ta kokkuvarisemine päästis ta ehk veel mõnestki pettumusest ja illusiooni nurjumisest”. Seega on öeldud, et ta poliitika, samuti orienteerumine põhja, on illusioonina pankrotti jooksnud. Huvitav on muide seejuures küsida – millised väljavaated võiksid olla küll kõigil nendel siinpoolsetel „reaalsusil”, millega meid tahetakse siduda ja lahingusse viia, millistel puudub isegi illusioonide tõenäosus? /---/.